

Dunning en Popper

Tom van der Meulen

A

In zijn artikel "In Defence of Developmental Sociology: A Critique of Popper's Poverty of Historicism with Special Reference to the Theory of Auguste Comte" (*A.S.T.* 4e jaargang nr. 3, pp. 327-348) bepleit Eric Dunning een "developmental approach" als kern van theorie en onderzoek in de sociologie. Aan deze benadering, waarvan al aanzetten zijn te vinden bij Comte en andere negentiende-eeuwse sociologen, blijken volgens het artikel de volgende kenmerken essentieel te zijn:

1. men richt zich op de ontwikkeling van de samenleving, zoals die zich heeft voltrokken: "He (= Elias) lays stress on the observably processual character of social structures, on their long term tendency, due to their inherent dynamics, to change" (p. 328);
2. het type verklaring is *ex post facto*: "although one cannot say predictively that a given stage will give rise, necessarily and inevitably, to a subsequent one, one can say retrodictively of a later stage that it was necessarily preceded by an earlier one" (p. 337).

Voor deze benadering legitimeert Dunning zich met Elias: "law-like theories are not the only type of scientific theory it is possible to construct. Structure and process models can be constructed also" (p. 337).

Dit "dynamisch paradigma" (1) staat dan haaks op dat van Popper, door Dunning omschreven als een "statisch paradigma". Hierover merkt hij onder andere op, dat het voornamelijk om ideologische, en niet om wetenschappelijke redenen het negentiende-eeuwse paradigma van Comte c.s. verving (p. 330). Pas Popper gaf er achteraf een rationalisatie aan in zijn "Poverty", waarbij hij voor-

namelijk uit politieke motieven handelde (p. 330). Verder wordt gesteld dat Poppers paradigma afkomstig is uit de natuurwetenschappen, terwijl dat van Elias uit de sociale wetenschappen stamt. Inhoudelijke opmerkingen over Poppers opvattingen berusten grotendeels op een onjuiste interpretatie van Popper. Omdat deze voortvloeit uit Dunning's idee over wat verklaringen behoren te zijn (zie hierboven) zullen deze in het kader van een bespreking van Dunning's verklaringsmodel aan de orde komen.

B

Probleem bij het bespreken van Dunning's opvattingen en diens daaruit voortvloeiende interpretatie van Popper is, dat ze niet consistent zijn. Immers, Dunning zegt zich, met een beroep op Elias, niet te richten op het geven van verklaringen maar op het opstellen van structuur- en procesmodellen. Dit is een louter beschrijvende bezigheid: men wil de processen die zich in de werkelijkheid voordoen beschrijven, men zoekt naar regelmaat, structuur. Hierbij moeten echter drie dingen in het oog worden gehouden:

1. een beschrijving is altijd selectief; Dunning geeft niet de criteria aan waarom hij bepaalde zaken wel beschrijft (met andere woorden: bepaalde regelmatigheden van belang acht) en andere niet; het feit dat hij spreekt over "de" samenleving en "de" ontwikkeling ervan is dan ook stellig te pretentius.
2. men kan niet zeggen dat bepaalde beschrijvingen beter, liever: geldiger zijn dan andere; immers beschrijvingen zijn gericht op beeldvorming en het valt niet in te zien dat beelden van wetenschappelijke onderzoekers meer geldigheid bezitten dan beelden van wie dan ook, leden van de beschreven samenlevingen daaronder in de eerste plaats te rekenen. Want beelden worden "ingevuld" met passende feiten, de werkelijkheid wordt gekneet naar het te construeren beeld. Men selecteert daaruit de beeld-bevestigende instanties; hoe zou het ook anders kunnen.
3. elke beschrijving impliceert verklaringen, er worden althans samenhangen gesuggereerd. Er

moet echter op gewezen worden dat deze niet systematisch getoetst, dat wil zeggen op hun deugdelijkheid ten opzichte van alternatieve verklaringen beproefd worden (waarbij toetsen iets anders inhoudt dan het streven naar een zo groot mogelijke verklaarde variantie, of verbale equivalenten daarvan; zie hierna) Het blijven ad hoc verklaringen.

Hoewel Dunning zegt niet naar verklaringen in de zin van "wetmatige" theorieën te willen streven, pretendeert hij tegelijk dat hij kan beweren dat latere stadia van ontwikkeling noodzakelijkerwijs voorafgingen door een eerder. Wil men dit niet als een platitude opvatten, dan moet hier sprake zijn van een inconsistentie: blijkbaar wil Dunning wel degelijk verklaringen met een wetmatig karakter geven! Dit blijkt ook uit zijn behandeling van Popper. Indien Dunning zich inderdaad zou beperken tot het geven van beschrijvingen met daarin ad-hoc verklaringen zouden Poppers opvattingen voor hem irrelevant zijn. Aangezien dat blijkbaar niet zo is ligt de conclusie voor de hand dat Dunning zich ook wel degelijk richt op het geven van verklaringen, waarbij het louter beschrijvend bezig zijn te buiten wordt gegaan. Nergens valt althans bij Dunning te lezen dat hij Popper om deze reden (namelijk het willen geven van verklaringen) critiqueert. Integendeel, Dunning presenteert een alternatief verklaringsmodel. Helaas voor hem heeft Popper daarvan al de ondeugdelijkheid aangetoond.

C

Dunnings opvatting is als een vorm van neopositivisme te kenschetsen. Het feit dat hij zich met het "observably processual character of social structures" legitimeert in zijn wetenschappelijk bezig zijn is niets anders dan dat hij verifieerbaarheid als zincriterium - en hier ook als demarcatiecriterium voor empirisch-wetenschappelijke uitspraken - hanteert. Empirische wetten worden geacht op inductieve wijze vanuit het onderzoeksmateriaal, c.q. "de" werkelijkheid, tot stand te komen. Wetten worden geverifieerd door waarnemingen.

Op dit punt aangekomen is het curieus, maar ook

wel enigszins begrijpelijk, te zien hoe Dunning aan Popper de opvatting toeschrijft dat processen en gebeurtenissen "recurrent" moeten zijn "to fall within the scope of scientific treatment" (p. 333). Dunning heeft namelijk van Popper begrepen dat verklaringen, beter: empirische wetten, die daarin een cruciale rol spelen, een algemene geldigheid moeten bezitten (2). Evenwel, bestudering van het citaat van Popper dat Dunning hiervoor als bewijsmateriaal aanvoert levert op, dat Popper nergens spreekt van "recurrency". Popper stelt "we cannot hope to test a universal hypothesis nor to find a universal law acceptable to science if we are forever confined to the observation of one unique process". Essentieel in deze zin is het woordje "test". Toetsbaarheid, of falsifieerbaarheid, is bij Popper het demarcatiecriterium van wetenschap. Een empirische wet of theorie, een strikt (hierover straks meer) universele uitspraak zijnde, kan nimmer geverifieerd, wel gefalsifieerd worden. Een empirische theorie zegt des te meer naarmate hij meer instanties verbiedt, c.q. uitsluit. Het beproeven van een theorie geschiedt dan ook door het speuren naar weerleggende instanties (3). Dunning's samenvatting van Poppers citaat had dan ook moeten luiden: "The core of Poppers argument, then, is that processes and events have to be testable to fall within the scope of scientific treatment" (denkbaar is nog dat Dunning tot het misverstand gekomen zou zijn dat "testable" hetzelfde is als "observable". Het eerste slaat echter op strikt universele uitdrukkingen, het laatste op beschrijvingen van de werkelijkheid).

In dezelfde lijn ligt het niet onderscheiden door Dunning van twee soorten universele uitdrukkingen, namelijk de strikt universele die niet verifieerbaar maar slechts falsifieerbaar zijn (en een verklarende functie hebben) en de numeriek universele, die samenvattingen geven van empirische regelmatigheden en slechts verifieerbaar zijn (beschrijvend). Empirische wetten worden geformuleerd als strikt universele uitdrukkingen, hun geldigheid gaat de gerealiseerde werkelijkheid te buiten, terwijl numeriek universele zich daartoe juist beperken. Dunning's voorstel tot afzwakken van Poppers vermeende claim inzake "recurrency",

in die zin dat hij deze als niet universeel ook nog wel toelaatbaar acht (p. 333), is dan ook volstrekt irrelevant, want Dunning gebruikt hier het begrip universeel in numerieke zin; dit begrip speelt bij het geven van verklaringen geen enkele rol.

Hetzelfde euvel is aanwijsbaar in Dunnings hoofdbezwaar tegen Popper, waarbij Popper wordt verweten in de "Poverty" overeenkomsten en verschillen als "gegeven" eigenschappen van de werkelijkheid te zien (Dunning geeft hier overigens geen verwijzing) en dat Popper wel in de fysische, niet in de sociale wetenschappen het bestaan van regelmatigigheden onderkent. Een onterecht verwijt. Popper erkent best het bestaan van regelmatigheden in de werkelijkheid, maar deze hebben op zichzelf niet meer betekenis dan willekeurige andere unieke feiten. Bij Popper is de relevantie van een feit, altijd beschreven door een singuliere uitdrukking, gelegen in de functie die het kan hebben bij het weerleggen van theorieën en wetten.

D

Tot zover mijn belangrijkste punten van kritiek op Dunning. Betrekkelijke details als Dunnings suggestie dat het twintigste-eeuwse paradigma in tegenstelling tot het negentiende-eeuwse op een ideologische basis rust (p. 330), dat Poppers wetenschappelijke opvattingen berusten op zijn politieke (men bedenke dat zijn "Logik der Forschung" aan de "Poverty of historicism" voorafging), zijn stelling dat "if one establishes a trend into the future providing there are grounds for believing that the 'trend-maintaining' conditions will themselves be maintained" (p. 332) alleen al op grond van het feit dat de "trend-maintaining conditions" ontbreken als gevolg van de "growth of knowledge" niet op kan gaan, zijn "beschuldiging" dat impliciet bij het bepalen van veranderingen aan de hand van het meten op verschillende tijdstippen wordt gesteld dat verandering verstoring is van "steady states" (p. 338), laat ik voor wat ze zijn. Hetzelfde geldt wat Dunnings onduidelijke standpunt - althans in het artikel - inzake het determinisme betreft.

Afsluitend kan gesteld worden dat Dunnings voorstel van sociologie bedrijven minder afwijkt van wat onder sociale wetenschappers gebruikelijk is dan hij lijkt te veronderstellen: het meeste onderzoek is verkennend, beschrijvend, van aard. "Black box"-verklaringen, typisch ad hoc, zijn eer uitzondering dan regel. Zogenaamd toetsend onderzoek komt doorgaans niet uit boven het toetsen van ad hoc hypothesen, die zuiver beschrijvend zijn. Systeemanalyse is in de grond van de zaak verifieerend, inductief van opzet (instrumentalisme). Op grond van dit alles is het moeilijk Popper te zien als exemplarisch voor het twintigste-eeuwse sociologisch onderzoek.

Verkennend onderzoek, naar zijn aard gericht op het zich vormen van een beeld van het onderzoeksobject, is in zoverre vruchtbaar, dat het bestaande ideeën en inzichten steedsweer nuanceert (4). Naar zijn aard zal het echter ook nooit verder kunnen komen. De werkelijkheid kan zich nu eenmaal in vele gedaanten vertonen. Het valt niet in te zien waarom Dunnings en Elias' aanpak voordelen biedt ten opzichte van andere vormen van verkennend onderzoek. Nog minder valt evenwel mee te gaan met de visie als zou het verrichten van verkennend onderzoek te prefereren zijn boven een strikt toetsende aanpak zoals Popper zich die voorstelt.

Noten

1. Hier zal gemakshalve, aansluitend bij Dunnings woordgebruik, de term "paradigma" worden gehanteerd. Niet geheel terecht, want paradigma's worden bij Kuhn geacht onvergelykbaar te zijn. Onderschrijving van dit standpunt zou overigens, samen met een verondersteld juist gebruik van de term, het reageren op Dunnings artikel tot een zinloze, want overbodige bezigheid maken.
2. Zie voor een uitvoerig overzicht van de rol van de wetten als universele uitspraken bij verklaringen, ook in sociaal-wetenschappelijk onderzoek: W. Stegmüller, *Wissenschaftliche Erklärung und Begründung*, Berlijn etc., 1974.
3. Hierbij bedenke men dat een dergelijke universele uitdrukking geen beschrijvend karakter heeft; hij wordt geacht (voorlopig) te zijn gecorrobooreerd door samen met zg.

antecedentsvoorwaarden (initial conditions) een conclusie op te leveren die niet in strijd is met de waargenomen werkelijkheid. "Speuren naar weerleggende instanties" moet dan ook niet worden opgevat als een ongericht af-tasten van de werkelijkheid, maar als een beproeven van theorieën.

4. Vergelijk Elias, *Wat is sociologie?*, Utrecht/Antwerpen, 1971, pp. 57-8.